

**АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ**

КАРНАУХ ЛЕСЯ ПЕТРІВНА

УДК 372. 32

**ВИХОВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ В СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

13.00.08 - дошкільна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, доцент
Рогальська Інна Петрівна,
Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького, завідувач
кафедри дошкільної та початкової освіти.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Кононко Олена Леонтіївна,
Інститут проблем виховання АІШ України,
заступник директора з наукової роботи;

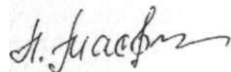
кандидат педагогічних наук, доцент
Богініч Ольга Любомирівна,
Міністерство освіти і науки України,
головний спеціаліст Департаменту вищої освіти.

Захист відбудеться "18" травня 2010 р. о 16 годині на
засіданні спеціалізованої ради Д. 26.454.01 в Інституті проблем виховання АІШ
України за адресою: 04060 м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 8-поверх, зал засідань.

дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту проблем
виховання ЛПШ України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розісланий "16" квітня 2010 р.

Вчений секретар
(підписаною вченою ради)

Л. М. Масол

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Докорінні зміни, які відбулися в українському суспільстві, зумовили процес гуманізації та демократизації освіти, що передбачає формування особистості як найвищої цінності. Створення законодавчої бази для забезпечення захисту прав дитини на охорону життя та здоров'я засвідчує підвищену увагу держави до проблем безпеки дитини в соціальному середовищі. Так, Законом України "Про дошкільну освіту", "Конвенцією СОН про права дитини", Законом України "Про охорону дитинства", "Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні" визначено, що забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей є обов'язком для держави та суспільства.

Проблему безпеки життя й здоров'я молодого покоління науковці визначають як одну із центральних (Н. Авдєєва, О. Аксьонова, О. Богініч, О. Безпалько, І. Буртейний, В. Вербицький, Л. Волков, Є. Гаткін, Л. Григорович, Н. Денисенко, Н. Зимівець, Л. Калуська, О. Князева, О. Лоза, А. Михайличенко, Р. Мойсеєнко, Л. Орбан-Лембрик, В. Оржеховська, Р. Стьоркіна, Р. Яким, Л. Яковенко). Нині, коли соціальне середовище може становити небезпеку для життя й здоров'я дитини, формування основ безпеки в довіллі на різних етапах дошкільного дитинства - одне із невідкладних напрямів виховання в умовах дошкільного навчального закладу та сім'ї.

Дошкільний навчальний заклад - це провідна соціальна інституція, де дитина дошкільного віку отримує не лише елементарні знання, уміння, навички, а й набуває основи життєвої компетентності загалом та її важливої складової - безпечної поведінки в соціальному середовищі. Однак у діяльності сучасних дошкільних навчальних закладів освіти ще зберігаються традиційні підходи, спрямовані лише на передачу знань про небезпечні ситуації, що не призводять до необхідного дітям рівня безпечної поведінки, пов'язаного зі збереженням власного життя й здоров'я.

Актуальність даної проблеми зумовлюється й тим, що виховання безпечної поведінки - складний процес, механізми якого неоднозначно розглядаються різними фахівцями (Н. Авдєєва, А. Березовський, Л. Гураш, Н. Лати, О. Князева, Ю. Кіт, Н. Лизь, І. Пістун, Г. Сельє, Р. Стьоркша, З. Фрейд, Т. Хромцова).

Таким чином, сучасні умови породжують низку суперечностей між:

- завданнями виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку у соціальному середовищі, визначених у Законах України "Про дошкільну освіту", "Про охорону дитинства", "Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні", і науково-методичними основами їх забезпечення;

- потребою виховання безпечної поведінки дітей у складних соціально-економічних умовах, криміногенною ситуацією в суспільстві та рівнем підготовленості педагогів і батьків до виховання безпечної поведінки дошкільників у довіллі;

- об'єктивною необхідністю розробки методики виховання безпечної поведінки особистості в соціальному середовищі для набуття її життєвої

компетентності і традиційними формами та методами організації педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив недостатність досліджень, присвячених проблемі виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі. Найвні лише опосередковані дані різних авторів, що пов'язані з вивченням окремих аспектів означеної проблеми. Зокрема, О. Булгакова, Н. Герман, Л. Гураш, О. Караман, В. Нестеренко, В. Приходько, Є. Чернишова, Н. Щербак провели дослідження в контексті наукового обґрунтування проблеми збереження життя і здоров'я підростаючого покоління у соціальному середовищі. Питання формування у дітей навичок здорового способу життя є предметом досліджень Н. Авдєєвої, О. Аксьонової, П. Бей, Н. Бібік, Н. Будної, Н. Денисенко, В. Діхтяренко, Г. Жирської, О. Кікінеджи, Л. Лохвицької, А. Михайличенко.

Водночас у вказаних дослідженнях означеної проблеми не приділяється належна увага поведінковому аспекту безпеки життєдіяльності дитини, який характеризує рівень її активності, спрямований на збереження власного життя й здоров'я. Виховання окремих аспектів поведінки дітей стало предметом досліджень таких науковців, як О. Крюкова, Р. Мойсеєнко, В. Смірнова, Є. Смірнова, І. Сіданіч, Т. Фасолько, В. Федорова, Т. Хромцова. Все ж фактично відсутні роботи, в яких теоретично обґрунтовано феномен "безпечна поведінка особистості в соціальному середовищі", не розроблено педагогічні умови та методику, які б допомогли педагогові у вихованні безпечної поведінки особистості в соціальному середовищі в умовах дошкільних навчальних закладів. Незважаючи на те, що проблема виховання безпечної поведінки й досліджувалася стосовно дітей дошкільного віку, предметом її дослідницької уваги був процес формування безпечної поведінки в природному (І. Вашак) чи предметному дошкільному (Т. Хромцова). В дослідженні О. Булгакової значна увага приділялася вивченню процесу усвідомлення небезпечної поведінки підлітками.

Зважаючи на актуальність проблеми, а також ураховуючи необхідність розв'язання названих суперечностей, її недостатню розробленість на теоретичному й практичному рівнях була обрана тема наукового дослідження: *"Виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі"*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри дошкільної педагогіки і психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за колективною темою "Психолого-педагогічний супровід розвитку дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному просторі" і як складова тематичного плану лабораторії "Дошкільна освіта: традиції та перспективи розвитку у XXI столітті". Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол №7 від 26.12.2005 р.) й узгоджена в Раді з

координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології Академії педагогічних наук України (протокол № 4 від 25.04. 2006 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов та методики виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі.

Гіпотеза дослідження: процес виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі буде ефективним за таких педагогічних умов: створення педагогом розвивального комфортного середовища в умовах дошкільного навчального закладу для забезпечення ефективності процесу виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі; реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків у процесі виховання безпечної поведінки вихованців у соціальному середовищі; урахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей дошкільного віку в процесі виховання безпечної поведінки в соціальному середовищі; впровадження поетапної методики виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі, що забезпечить єдність формування усіх її складових; дотримання суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі "дорослий - дитина".

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати та визначити зміст поняття "безпечна поведінка особистості в соціальному середовищі". Уточнити педагогічний зміст понять "поведінка", "безпека", "небезпека", "соціальне середовище".
2. Розкрити специфіку виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі в умовах дошкільних навчальних закладів.
3. Визначити критерії та показники, охарактеризувати рівні сформованості безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі.
4. Теоретично обґрунтувати та апробувати експериментальну модель виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі.
5. Розробити й експериментально перевірити педагогічні умови і методику виховання безпечної поведінки дітей у соціальному середовищі.

Об'єкт дослідження - процес виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку у соціальному середовищі в умовах дошкільного навчального закладу.

Предмет дослідження - педагогічні умови та методика виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі.

Теоретичною основою дослідження є: теорія розвитку особистості (Л. Виготський), особистісно орієнтований (П. Амонашвілі, І. Бех, О. Бондаревська, Н. Гавриш, Т. Поніманська, О. Савченко, В. Сухомлинський) та компетентнісний (А. Андрєєв, В. Болотов, І. Зарубінська, І. Зверева, О. Кононко, В. Серіков) підходи; психолого-педагогічні положення про чинники формування навичок безпечної поведінки в дошкільному віці (А. Березовський, Ю. Кіт, І. Пістун, Т. Хромцова, Р. Яким); про дошкільний вік як сензитивний період для формування особистості, що здійснюється в єдності пізнання, спілкування та діяльності (Л. Божович,

Д. Ельконін, О. Леонтьєв, М. Лісіна, Г. Костюк, С. Рубінштейн); про роль соціалізації в становленні особистості (В. Кузь, С. Литвиненко, Н. Лавриченко, Ж. Піаже, І. Рогальська) та необхідність врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей у процесі виховання (О. Запорожець, О. Коберник, Л. Калуська, О. Лоза, Т. Пироженко, П. Статмен).

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи**: *теоретичні*: синтез, аналіз, порівняння, класифікація, конкретизація та узагальнення даних, які на основі вивчення стану проблеми в психолого-педагогічній, методичній літературі уможливили аргументоване обґрунтування змісту безпечної поведінки особистості в соціальному середовищі, визначення поняттєвого апарату й концептуальних засад, критеріїв, показників, педагогічних умов виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі; порівняльний аналіз варіативних програм, методичних посібників з основ безпеки життєдіяльності дошкільників використовувався для врахування різних підходів до виховання безпечної поведінки дітей дошкільників у соціальному середовищі; *емпіричні*: спостереження, бесіди, анкетування респондентів, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольні етапи), вивчення продуктів діяльності дітей та планів навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах дали змогу визначити рівні сформованості безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі, особливості впливу педагогів і батьків на процес виховання безпечної поведінки досліджуваних, розробити методику виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі, *математично-статистичні методи* забезпечили достовірність інтерпретації отриманих результатів.

Дослідно-експериментальна база. Дослідження здійснювалося протягом 2005-2009 рр. на базі дошкільних навчальних закладів № 34, № 15, № 18, № 12, № 28 м. Умані Черкаської області, № 1, № 6 м. Калинівки Вінницької області, № 1, № 4 смт. Новоархангельська Кіровоградської області. Педагогічним експериментом було охоплено 142 вихованця, близько 100 батьків і 100 педагогів дошкільних навчальних закладів названих вище областей.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* науково обґрунтовано і визначено зміст поняття "безпечна поведінка особистості в соціальному середовищі"; теоретично обґрунтовано педагогічні умови виховання безпечної поведінки дітей у соціальному середовищі (створення педагогом розвивального комфортного середовища в умовах дошкільного навчального закладу для забезпечення ефективності процесу виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі; реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків у процесі виховання безпечної поведінки вихованців у соціальному середовищі; врахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей дошкільного віку в процесі виховання безпечної поведінки в соціальному середовищі; впровадження поетапної методики виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі, що забезпечила єдність

формування усіх її складових; дотримання суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі "дорослий - дитина"); визначено критерії (когнітивний, емоційно-почуттєвий, мотиваційно-ціннісний, діяльсно-поведінковий) та показники сформованості безпечної поведінки вихованців у соціальному середовищі; охарактеризовано рівні безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі (достатній, задовільний, низький); *уточнено* педагогічний зміст понять "поведінка", "безпечна", "небезпека", "соціальне середовище" та положення щодо ролі соціального середовища та провідних соціальних інституцій (дошкільного навчального закладу та сім'ї) в процесі виховання безпечної поведінки дошкільників у довікллі на засадах компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів; *подальшого розвитку набули* форми й методи педагогізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі дорослий - дитина.

Практична значущість результатів дослідження полягає у розробці та запровадженні в педагогічну практику дошкільних навчальних закладів поетапної методики виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі. Матеріали дослідження узагальнені і представлені в навчально-методичному посібнику, до якого входить розроблена та експериментально апробована авторська програма "Я у безпечному світі", що вміщує комплекс форм і методів виховної роботи з дітьми різних вікових груп, цикл різних видів роботи з педагогами та батьками, пам'ятку для батьків.

Результати дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів, під час організації педагогічної роботи дошкільного закладу із сім'єю, у підготовці педагогічних кадрів системи дошкільної освіти під час вивчення курсів "Дошкільна педагогіка" та "Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з довікллям у дошкільному навчальному закладі", у розробці програм виховання дітей дошкільного віку й написанні методичних посібників.

Результати дослідження **впроваджено** в практику роботи дошкільних навчальних закладів: № 34 **Оповідка** № 4 від 21.09.2009 р.) і № 15 (довідка № 53 від 28.09.2009 р.), № 18 (довідка № 33 від 7.09.2009 р.) м. Умані Черкаської області, №1 (довідка №4 від 29.09.2009 р.), №6 (довідка №8 від 23.09.2009 р.) м. Калинівки Вінницької області, і № 1 (довідка № 4 від 29.09.2009 р.), № 4 (довідка № 40 від 30.09.2009 р.) смт. Новоархангельська Кіровоградської області.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднено на міжнародних наукових конференціях: "Наука і вища освіта" (Запоріжжя, травень 2007 р.), "Інформаційно-культурний простір: Європейський вибір України" (Київ, грудень 2007 р.), "Проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасного виміру" (Умань, квітень 2008 р.), "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології" (Умань, жовтень 2008 р.), "Сучасне дошкільня: реалії і перспективи" (Київ, жовтень 2008 р.), V Міжнародні педагогічні читання: "Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації" (Херсон, травень 2009 р.), "Сучасне

дошкілля: реалії та перспективи" (Київ, жовтень 2009 р.); всеукраїнських: "Педагогічні та соціально-психологічні аспекти виховання у контексті сучасного європейського виміру" (Полтава, жовтень 2006 р.), "Перший крок в науку" (Луганськ, березень 2007 р.), "Дошкільне дитинство: інноваційний досвід освіти, проблеми, традиції та перспективи" (Переяслав-Хмельницький, травень 2008 р.), "Соціально-педагогічні засади виховання морально гармонійної особистості" (Київ, жовтень 2008 р.), "Проблеми дошкільного виховання у педагогічній спадщині Софії Русової" (Чернігів, травень 2009 р.), "Дошкільна освіта у контексті розвитку суспільства: тенденції та перспективи" (Умань, листопад 2009 р.), звітній науковій конференції Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини "Проблеми гуманізації і демократизації дошкільної освіти" (Умань, квітень 2009 р.), на кафедрі дошкільної педагогіки і психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини впродовж 2005-2009 років, а також під час проведення науково-теоретичних і практичних семінарів, педагогічних читань для вихователів експериментальних дошкільних навчальних закладів.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 17 публікаціях, з них 8 - у фахових виданнях. Всі публікації одноосібні.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 252 сторінок машинописного тексту. Основна частина викладена на 186 сторінках. Робота містить 19 таблиць, 5 рисунків. Додатки викладено на 45 сторінках. У списку використаних джерел - 235 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет, теоретичні основи, методи, розкрито наукову новизну та практичну значущість дослідження, подано відомості про апробацію і впровадження основних наукових положень, наводяться дані про структуру роботи.

У *першому розділі* - "**Теоретичні засади виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку у соціальному середовищі**" - на основі наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених проаналізовано і уточнено педагогічний зміст понять "поведінка", "безпека", "небезпека", "соціальне середовище", обґрунтовано та визначено зміст поняття "безпечна поведінка особистості у соціальному середовищі", уточнено роль соціального середовища та провідних соціальних інституцій (дошкільного закладу і сім'ї) у навчально-виховному процесі; розкрито специфіку виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі в умовах дошкільного навчального закладу.

На підставі проведеного аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних учених виявлено два підходи науковців щодо механізмів формування поведінки.

У західній психолого-педагогічній науці існує тенденція пояснювати поведінку особистості, визначаючи домінуючий вплив таких чинників: інстинктів (З. Фрейд), соціального середовища (А. Бандура), наслідування різних ролей чи зразків (Е. Берн). При цьому особистості відводиться пасивна роль у цьому процесі. З позицій вітчизняної психології (Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, О. Леонт'єв, В. Мухіна) і педагогіки (В. Галузяк, М. Лукашевич, О. Крюкова, М. Сметанський, В. Шахов) поведінка особистості формується шляхом двостороннього взаємовпливу соціального середовища й індивіда. Відповідно до цих положень особистість, пізнаючи соціальний світ, не лише засвоює норми поведінки, а й водночас розвиває саму себе, реалізовує свої прагнення, потреби, активну життєву позицію у своїй поведінці, стає активним перетворювачем соціального світу, суб'єктом власного життєтворення.

Встановлено, що поведінка особистості в небезпечній ситуації залежить від багатьох чинників: психофізіологічних властивостей і загального стану організму (А. Березовський, К. Гуревич, А. Захаров, Ю. Кіт, І. Пістун, Г. Сельє), від вроджених форм поведінки - безумовних рефлексів (З. Фрейд), від спрямованості особистості: її ціннісних орієнтацій, прагнень, потреб (І. Бех, О. Кононко, Т. Пироженко, Л. Орбан-Лембрик), від рівня володіння правилами безпечної поведінки й досвіду вирішення небезпечних ситуацій особистістю (Н. Денисенко, О. Лоза, П. Статмен, Т. Хромцова). В дисертації зроблено висновок, що саме володіння правилами безпечної поведінки, ціннісне ставлення до свого життя й здоров'я та досвід вирішення небезпечних ситуацій дадуть можливість сформувати в особистості навички безпечної поведінки, які вона буде застосовувати в разі потреби під час реальної небезпеки в соціальному середовищі.

Аналіз наукових досліджень засвідчив наявність різних підходів до визначення змісту поняття "безпечна поведінка особистості". Сучасні дослідники Л. Гураш, О. Кононко, Н. Лавриченко, Т. Пироженко, П. Статмен розглядають безпечну поведінку особистості як необхідну складову її життєвої компетентності. Аналіз існуючих визначень понять "безпечна поведінка особистості в побуті" (Т. Хромцова) та "безпечна поведінка особистості у природному середовищі" (О. Вашак) та змісту корелюючих понять "поведінка", "безпека", "безпечна" дозволив запропонувати власне тлумачення дефініції "безпечна поведінка особистості у соціальному середовищі" як дії та вчинки людини, спрямовані на попередження, уникнення та подолання небезпечних ситуацій соціального середовища задля збереження власного життя й здоров'я.

Узагальнення ідей провідних педагогів і психологів про соціальну сутність людини та взаємозв'язок суспільного й особистого досвіду (Л. Виготський, І. Кон, А. Капська, О. Леонт'єв, А. Люблінська, О. Матвієнко), про роль соціальної активності дитини для становлення суб'єктивної позиції у взаємодії з довкіллям (К. Абульханова-Славська, Г. Андрєєва, В. Гуров, Т. Кравченко, С. Литвиненко, М. Лукашевич, Т. Поніманська), про роль соціалізації в становленні особистості

(В. Кузь, Н. Лавриченко, Ж. Шаже, І. Рогальська) слугували науковим підґрунтям для визначення соціального середовища як чинника соціалізації дитини дошкільного віку. Соціальне середовище як постійне джерело поповнення особистого досвіду, знань людини є тим об'єктивним чинником, що визначає спрямованість життєвих потреб, інтересів, цінностей, реальну поведінку особистості, процес її самовизначення.

У дисертації уточнено положення щодо ролі соціального середовища та провідних соціальних інституцій (дошкільного навчального закладу та сім'ї) в процесі виховання безпечної поведінки дошкільників у довкіллі. Встановлено, що на сучасному етапі розвитку суспільства механізми взаємодії підростаючої особистості й соціального середовища порушуються дедалі частіше, що призводить до виникнення нових небезпек для життя й здоров'я дитини в перші роки життя. Однак дитину не можна повністю відгородити від соціального середовища. Адже дитина, взаємодіючи із соціальним середовищем, соціалізується, що супроводжується виробленням й нагромадженням її соціального досвіду, цінностей, стереотипів безпечної поведінки у соціальному середовищі. Дошкільний навчальний заклад та сім'я - це найближче середовище, де дитина отримує елементарні знання, уміння, набуває навички, які гарантують формування у неї здатності орієнтуватися в довкіллі, набувати життєвого досвіду, адекватно реагувати на явища, події, людей. Під впливом найближчого оточення в дитини формується свідоме ставлення до себе як до самостійної особистості, рівної з іншими людьми, відбувається становлення позитивного образу "Я", формування почуття гідності та власної значущості серед інших людей. Спільні види діяльності з однолітками в дошкільному навчальному закладі виробляють у дитини необхідні навички соціальної взаємодії, уміння підкорятися соціальним нормам і водночас відстоювати власні права, співвідносити власні інтереси із суспільними.

Специфіка виховання безпечної поведінки дітей у соціальному середовищі полягає в урахуванні їх вікових (підвищена рухова активність, довірливість, безпосередність, емоційність, наслідуваність, навіюваність) та індивідуальних особливостей розвитку на різних етапах дошкільного дитинства. Аналіз наукових джерел засвідчив, що дошкільний вік - сензитивний період для виховання безпечної поведінки дітей (Є. Гаткін, Л. Григорович, Л. Гураш, Е. Еріксон, Х. Карен, О. Кононко, Г. Костюк, А. Маслоу, О. Лоза, Т. Пироженко, С. Смірнова). У дошкільному віці в дитини формується розуміння довкілля та свого місця в ньому, усвідомлення себе в контексті "Я серед інших", розвивається мотиваційна, емоційно-вольова сфери, які забезпечують стійкість і незалежність поведінки. Встановлено, що дитина, отримуючи знання про правила безпечної поведінки, пов'язує їх у своїй свідомості з почуттями, цінностями, установками й перетворює на внутрішні мотиви поведінки. Дошкільник починає спиратися у своїй поведінці на інтеріоризовану внутрішню систему знань про норми безпечної поведінки, що формується в процесі взаємодії з іншими людьми в соціальному середовищі.

У другому розділі - "Діагностика сформованості безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі" - розроблено та обґрунтовано методiku констатувального етапу експерименту, визначено критерії, показники, охарактеризовано рівні сформованості безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі, проаналізовано результати констатувального експерименту.

Для виявлення рівнів сформованості безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі було виявлено критерії: *когнітивний з такими показниками*: орієнтація у соціальному середовищі та здатність виділяти небезпечні чинники в ньому; здатність оцінювати небезпечні ситуації, їх наслідки та шляхи уникнення; уявлення про дії щодо подолання небезпечних ситуацій; *емоційно-почуттєвий з такими показниками*: усвідомлення необхідності співпереживання до людей в небезпечних ситуаціях; розуміння почуттів та здатність їх пов'язувати з намірами та поведінкою; усвідомлення емоційно-почуттєвої єдності з рідними та емоційний відгук на соціальне оточення; *мотиваційно-ціннісний з його показниками*: ціннісне ставлення до себе, свого життя і здоров'я; здатність диференціювати людей за ознаками спорідненості й прихильності; розуміння соціальної позиції "Я у світі"; *діяльно-поведінковий з такими показниками*: уміння дотримуватися правші збереження життя й здоров'я; уміння самостійно знаходити безконфліктні форми спілкування; уміння чинити опір негативним впливам соціального середовища в межах своїх вікових можливостей.

У перебігу дослідження використано комплекс методів: педагогічне спостереження за різними видами діяльності та поведінкою вихованців; опитування; індивідуальні бесіди; анкетування вихователів, батьків; аналіз результатів продуктивної діяльності дітей; аналіз розв'язання ігрових завдань і конфліктних ситуацій з дітьми; вивчення та аналіз документації дошкільних навчальних закладів; кількісна обробка й якісний аналіз результатів дослідження. Методикою передбачено три напрями констатувального експерименту. В межах першого й другого вивчався рівень уявлень вихователів та батьків про зміст категорії "безпечна поведінка в соціальному середовищі" та усвідомлення необхідності її виховання в дітей дошкільного віку; досліджувалися психологічний клімат у найближчому оточенні дитини та особливості впливу дорослих на процес виховання безпечної поведінки дошкільників; здійснювався аналіз методів, що застосовувалися в умовах дошкільного навчального закладу та сім'ї для вирішення означеної проблеми. В межах реалізації третього напрямку констатувального експерименту вихованцям дошкільних навчальних закладів було запропоновано чотири блоки завдань, які виявляли рівень сформованості когнітивних, емоційно-почуттєвих, мотиваційно-ціннісних та діяльно-поведінкових критеріїв їх безпечної поведінки у соціальному середовищі.

На основі зазначених критеріїв і показників було визначено і охарактеризовано три рівні сформованості безпечної поведінки в соціальному

середовищі (достатній, задовільний, низький). Результати констатувального експерименту засвідчили, що лише 16,8 % експериментальної групи (ЕГ) і 16,0 % контрольної групи (КГ) дітей дошкільного віку перебували на достатньому рівні безпечної поведінки в соціальному середовищі. Задовільний рівень характерний для 42,5 % (ЕГ) і 43,0 % (КГ) вихованців дошкільних навчальних закладів. На низькому рівні перебувало 40,7 % (ЕГ) і 41,0 % (КГ) дітей дошкільного віку.

У процесі експериментальної роботи виявлено чинники, що знижують ефективність виховання безпечної поведінки дошкільників в умовах дошкільного навчального закладу й сім'ї: поза увагою значної кількості педагогів і батьків залишається забезпечення комфортного розвивального середовища для дітей; педагогами не надається достатньої уваги забезпеченню інтеграції педагогічних впливів дорослих на вирішення означеної проблеми; не завжди враховуються дорослими вікові й індивідуальні особливості розвитку дітей при відборі доступної інформації в процесі виховання безпечної поведінки малюків у соціальному середовищі; виховна діяльність дорослих носить несистематичний характер і спрямована на інформування дітей про правила безпечної поведінки у предметному й природному середовищі; застосовуються методи виховання, які спрямовані на зовнішнє підкріплення поведінки (заборона, покарання, заохочення), а не формування рефлексивно-вольових механізмів регуляції поведінки, які апелюють до самосвідомості дитини та сприяють формуванню ціннісних орієнтацій; не реалізується умова суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників виховного процесу.

Дослідження показало, що діти недостатньо володіють навичками безпечної поведінки в соціальному середовищі. Безпечна поведінка дошкільників оцінюється як зовнішня (задана вихователем) необхідність, а не як внутрішня потреба. Більшість вихованців не усвідомлюють необхідності виконання норм поведінки й обумовлюють виконання правил поведінки вимогами вихователів і батьків. У ході дослідження встановлено, що найбільше сформований когнітивний і поведінковий критерії безпечної поведінки, нижчий рівень має емоційно-почуттєвий і мотиваційно-ціннісний критерії. Результати зіставлення показників обізнаності й уміння безпечно діяти в різних соціальних ситуаціях довели існування між ними прямої залежності. Це пов'язано з тим, що виховний процес здійснюється шляхом використання педагогами традиційних методів передачі готових алгоритмів безпечної поведінки в соціальному середовищі.

Результати констатувального етапу дослідження дали підстави оцінити стан навчально-виховної роботи з означеної проблеми в дошкільних навчальних закладах як такий, що потребує подальшого удосконалення.

У третьому розділі - "Теоретичне обґрунтування та практична реалізація експериментальної моделі виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі" - теоретично обґрунтовано й апробовано експериментальну модель, педагогічні умови та методику, які забезпечили ефективність виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в

соціальному середовищі; представлено перебіг формувального експерименту та експериментальної роботи; здійснено аналіз отриманих експериментальних даних.

Експериментальна модель охоплювала: педагогічні умови та принципи навчально-виховного процесу, критерії та показники, основні етапи виховання безпечної поведінки вихованців в дошкільній формі та методи роботи на кожному з них (рис. 1).

Педагогічними умовами виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі виступили: створення педагогом розвивального комфортного середовища в умовах дошкільного навчального закладу задля забезпечення ефективності процесу виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі; реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків у процесі виховання безпечної поведінки вихованців у соціальному середовищі; урахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей дошкільного віку в процесі виховання безпечної поведінки в соціальному середовищі; впровадження поетапної методики виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі, що забезпечує єдність усіх її складових; дотримання суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі "дорослий - дитина".

Дані констатувального етапу дослідження виявили необхідність методики виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі. Розробці такої методики передувало проектування моделі, що реалізувалася впродовж чотирьох етапів у експериментальних групах дошкільних навчальних закладів. Методика експериментальної роботи передбачала накопичення та систематизацію знань про безпечну поведінку дітей у соціальному середовищі (аналіз художніх творів, дидактичні ігри, логічні завдання, аналітичні вправи, бесіда-гра, заняття); формування емоційно-почуттєвих ставлень дітей щодо безпечних дій і вчинків у соціальному середовищі (психологічні етюди, пантомімічні загадки, ігри-імітації, створення ситуацій моральних переживань, інтерактивні методи, індивідуальна робота, інтегровані заняття, ігрова діяльність); формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій дошкільників, спрямованих на збереження життя і здоров'я (вправлення в ситуаціях успіху, вправи на вміння слухати інших, складання карт-схем, моделювання, полілог, психолого-педагогічний тренінг, брейн-ринги); накопичення практичного досвіду безпечної поведінки вихованців дошкільних навчальних закладів у соціальному середовищі (сюжетно-рольова гра, метод проекту, розігрування та аналіз конфліктних ситуацій, "Репетиція поведінки", створення виховуючих ситуацій, свята, розваги, тематичні дні, тижні безпеки).

Розроблено і апробовано авторську програму "Я у безпечному світі", яка побудована на засадах особистісно зорієнтованого й компетентнісного підходів. Програма розроблена для дітей різних вікових груп дошкільних навчальних закладів, з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей і включає три взаємопов'язані блоки "Я сам", "Я і діти", "Я і дорослі". В зміст програми входить комплекс форм і методів педагогічної діяльності з вихованцями; пам'ятка для батьків; цикл різних видів роботи з педагогами.

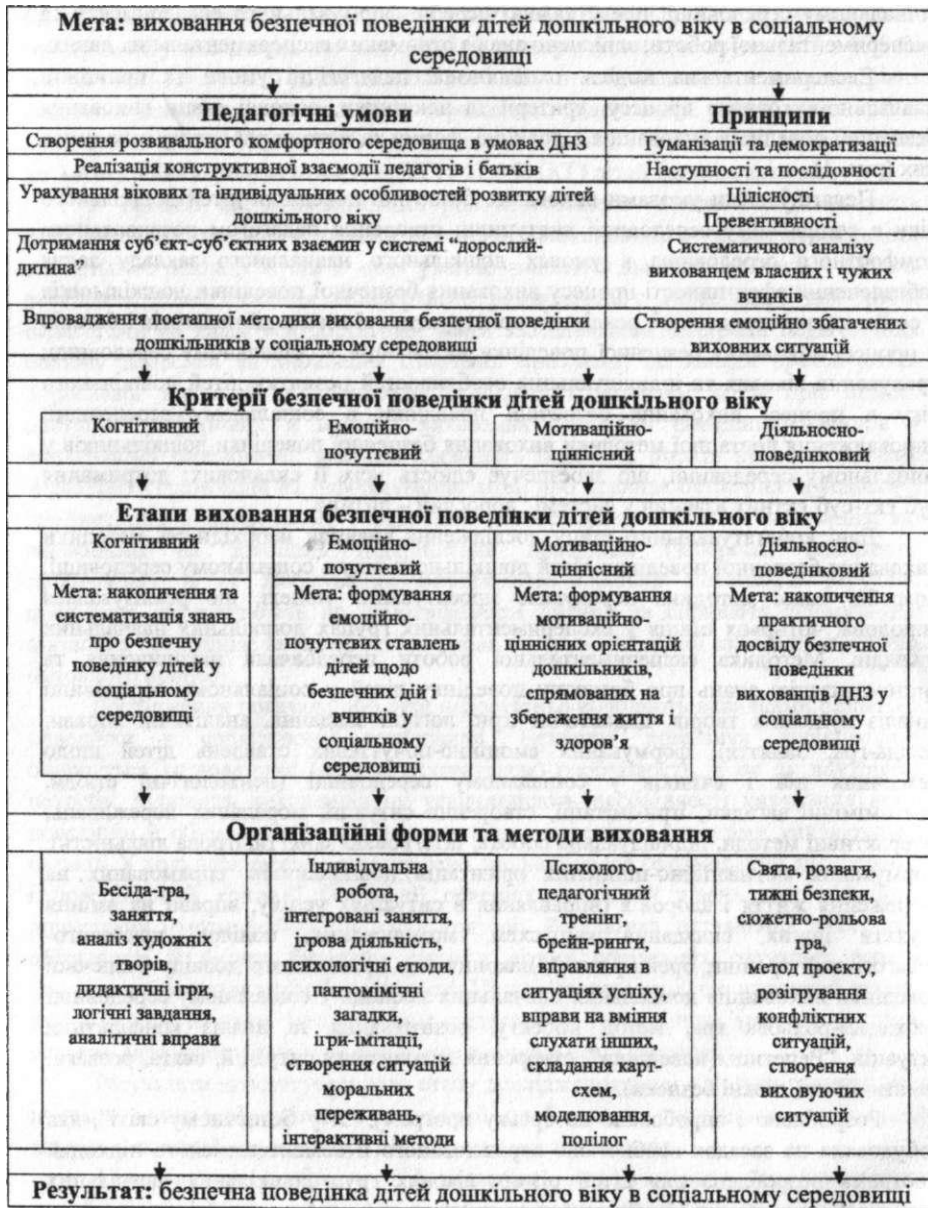

Рис. 1. Експериментальна модель виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі

Результати дослідницько-формувальної роботи засвідчили загальне підвищення рівнів безпечної поведінки всіх вихованців експериментальних груп: достатній рівень складає 33,1 % (до експерименту - 16,8 %), задовільний рівень - 54,4 % (до експерименту - 42,5 %), до низького рівня було віднесено 12, 5 % (до експерименту - 40,7 %).

Натомість в контрольних групах не відбулося відчутних якісних і кількісних змін у рівнях безпечної поведінки дітей: достатній рівень складав 19,9 % (до експерименту 16,0 %), задовільний - 44,5 % (до експерименту - 43,0 %), низький рівень - 35,6 % (до експерименту - 41,0 %).

Узагальнені результати довели ефективність запропонованих педагогічних умов та методики виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі, доцільність їх впровадження в педагогічний процес дошкільних навчальних закладів.

Результати дослідження дають підстави для висновків, що засвідчують про виконання поставлених завдань.

ВИСНОВКИ

У дослідженні представлено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов та методики, які забезпечили ефективність виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі.

1. На основі вивчення психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що сучасні дослідники розглядають проблему виховання безпечної поведінки особистості як необхідну складову життєвої компетентності, спрямовану на збереження життя і здоров'я. Проаналізовано і уточнено педагогічний зміст понять "поведінка", "безпека", "небезпека", "соціальне середовище". Науково обґрунтовано і визначено зміст поняття "безпечна поведінка особистості в соціальному середовищі" як дії та вчинки людини, спрямовані на попередження, уникнення та подолання небезпечних ситуацій соціального середовища задля збереження власного життя й здоров'я.

2. Розкрито специфіку виховання безпечної поведінки вихованців дошкільних навчальних закладів, що полягає в урахуванні вікових (підвищена рухова активність, довірливість, безпосередність, емоційність, наслідуваність) та індивідуальних особливостей розвитку дошкільників. Встановлено, що дошкільний вік - сензитивний період для формування у вихованців дошкільних навчальних закладів безпечної поведінки в соціальному середовищі. Адже дитина, отримуючи знання про правила безпечної поведінки, пов'язує їх у своїй свідомості з почуттями, цінностями, установками і перетворює на внутрішні мотиви поведінки, що формуються в процесі взаємодії з іншими людьми в соціальному середовищі. Дошкільний навчальний заклад та сім'я - це найближче середовище, де дитина отримує елементарні знання, уміння, набуває навички, які гарантують формування у неї здатності орієнтуватися в довкіллі,

приспосовуватися та конструктивно впливати на світ, набувати життєвого досвіду безпечної поведінки в соціальному середовищі.

3. Визначено критерії безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі: когнітивний з такими показниками: орієнтація у соціальному середовищі та здатність виділяти небезпечні чинники в ньому; здатність оцінювати небезпечні ситуації, їх наслідки та шляхи уникнення; уявлення про дії щодо подолання небезпечних ситуацій; емоційно-почуттєвий з такими показниками: усвідомлення необхідності співпереживання до людей в небезпечних ситуаціях; розуміння почуттів та здатність їх пов'язувати з намірами та поведінкою; усвідомлення емоційно-почуттєвої єдності з рідними та емоційний відгук на соціальне оточення; мотиваційно-ціннісний з його показниками: ціннісне ставлення до себе, свого життя і здоров'я; здатність диференціювати людей за ознаками спорідненості й прихильності; розуміння соціальної позиції "Я у світі"; діяльнісно-поведінковий з такими показниками: уміння дотримуватися правил збереження життя й здоров'я; уміння самостійно знаходити безконфліктні форми спілкування; уміння чинити опір негативним впливам соціального середовища в межах своїх вікових можливостей.

Охарактеризовано рівні сформованості безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі (достатній, задовільний і низький). Результати констатувального експерименту засвідчили, що лише 16,8 % (ЕГ), 16,0 % (КГ) дітей дошкільного віку перебували на достатньому рівні безпечної поведінки в соціальному середовищі. Задовільний рівень характерний для 42,5 % (ЕГ), 43,0 % (КГ) дітей. На низькому рівні перебувало 40,7 % (ЕГ), 41,0 % (КГ) вихованців.

4. Теоретично обґрунтована і апробована експериментальна модель виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі, що охоплювала: педагогічні умови та принципи навчально-виховного процесу, критерії, основні етапи виховання безпечної поведінки вихованців в соціальному середовищі, форми та методи виховної роботи на кожному з них. Когнітивний етап був спрямований на накопичення та систематизацію знань дітей про безпечну поведінку у соціальному середовищі. Емоційно-почуттєвий етап передбачав формування емоційно-почуттєвих ставлень дітей щодо безпечних вчинків та дій у довіллі. Мотиваційно-ціннісний етап зосереджувався на формуванні мотиваційно-ціннісних орієнтацій дошкільників, спрямованих на збереження життя і здоров'я. Діяльнісно-поведінковий етап був спрямований на накопичення практичного досвіду безпечної поведінки вихованців ДНЗ у соціальному середовищі.

5. Педагогічними умовами, що забезпечили виховання безпечної поведінки дітей в соціальному середовищі, виступили: створення педагогом розвивального комфортного середовища в умовах дошкільного навчального закладу задля забезпечення ефективності процесу виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі; реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків

у процесі виховання безпечної поведінки вихованців у соціальному середовищі; урахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей у процесі виховання безпечної поведінки в соціальному середовищі; впровадження поетапної методики виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі, що забезпечує єдність формування усіх її складових; дотримання суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі "дорослий - дитина".

Розроблена й експериментально перевірена поетапна методика, що забезпечила підвищення рівнів сформованості безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі. Своє відображення методика знайшла у авторській програмі "Я у безпечному світі", до якої входить комплекс форм і методів виховної роботи з дітьми різних вікових груп дошкільних навчальних закладів; пам'ятка для батьків; цикл різних видів роботи з педагогами.

Результати дослідницько-формувальної роботи засвідчили загальне підвищення рівнів сформованості безпечної поведінки вихованців експериментальних груп: достатній рівень складає 33,1 % (до експерименту - 16,8 %), задовільний рівень - 54,4 % (до експерименту - 42,5 %), до низького рівня віднесено 12,5 % (до експерименту 40,7 %). Натомість у контрольних групах не відбулося відчутних якісних і кількісних змін у рівнях безпечної поведінки дітей: достатній рівень складав 19,9 % (до експерименту 16,0 %), задовільний - 44,5 % (до експерименту - 43,0 %), низький рівень - 35,6 % (до експерименту - 41,0 %).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого дослідження вимагає проблема розширення змістового компонента та розробка методики виховання безпечної поведінки дітей інших вікових категорій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Методичний посібник:

1. Карнаух Л. П. Виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі : метод, посіб. / Л. П. Карнаух - Умань : ВІЩ "Візаві", 2009. - 83 с.

Публікації у наукових фахових виданнях:

2. Карнаух Л. П. Дошкільний навчальний заклад як соціальна інституція виховання безпечної поведінки в дітей дошкільного віку / Л. П. Карнаух // Вісник Черкаського університету. Серія "Педагогічні науки". - 2008. - Вш. 119. - С. 31-35.

3. Карнаух Л. П. Соціальне середовище як чинник соціалізації дітей дошкільного віку в реаліях сьогодення / Л. П. Карнаух // Соціальна педагогіка: теорія та практика. - 2008. - № 1. - С. 4-9.

4. Карнаух Л. П. Народна педагогіка про збереження життя і здоров'я дітей дошкільного віку / Л. П. Карнаух // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ ім. Григорія Сковороди. - 2008. - С. 100-102.

5. Карнаух Л. П. Врахування вікових особливостей розвитку дітей дошкільного віку в процесі виховання безпечної поведінки в соціальному середовищі / Л. П. Карнаух // Вища освіта України № 39 (додаток 2). - 2008. - Т. 2 : Тематичний випуск "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології". - С. 72-78.

6. Карнаух Л. П. Психолого-педагогічні засади виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі / Л. П. Карнаух // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей і учнівської молоді: зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання. - К., 2008. - Вип. 12 - С. 217-224.

7. Карнаух Л. П. Психологічні підходи до проблеми виховання безпечної поведінки дітей-дошкільників у соціальному середовищі / Л. П. Карнаух // Вісник Херсонського державного університету. Серія "Педагогічні науки". - Херсон, 2009.-С. 131-135.

8. Карнаух Л. П. Ретроспективний аналіз проблеми збереження життя і здоров'я дітей дошкільного віку в соціальному середовищі / Л. П. Карнаух // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. М. Т. Мартинюк- Умань : ПП Жовтий О.О., 2009. - Ч. 2. -С. 145-152.

9. Карнаух Л. П. Сучасний погляд на проблему збереження життя і здоров'я дітей дошкільного віку в соціальному середовищі крізь призму історико-педагогічних підходів / Л. П. Карнаух // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. - Чернігів, 2009. - Вип. 71. Серія "Педагогічні науки". - С. 124-127.

Інші публікації:

10. Карнаух Л. П. Сутність та зміст проблеми виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі / Л. П. Карнаух // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. "Перший крок в науку". Психолого-педагогічні науки. - Луганськ : Поліграфресурс, 2007. - Т. 1. - С. 193-198.

11. Карнаух Л. П. Виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі / Л. П. Карнаух // Педагогічні та соціально-психологічні аспекти виховання у контексті сучасного європейського виміру : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. - Полтава : Вид-во Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, 2006. - С. 41-42.

12. Карнаух Л. П. Соціальна реклама як допоміжний засіб у формуванні правової свідомості і поведінки дітей дошкільного віку / Л. П. Карнаух // Наука і вища освіта : тези доповідей учасників XV Міжнар. наук. конф. молодих науковців з проблеми "Наука і вища освіта" Гуманітарний університет / "Запорізький інститут державного та муніципального управління". - Запоріжжя : КПУ, 2007. -С. 255-256.

13. Карнаух Л. П. Соціокультурний розвиток особистості в реаліях сьогодення / Л. П. Карнаух // Інформаційно-культурний простір : європейський

вибір України : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. - К.: ДАКККіМ, 2008. - С. 129-132.

14. Карнаух Л. П. Особливості впливу соціального середовища на соціалізацію дітей дошкільного віку / Л. П. Карнаух // Наука і вища освіта : тези доповідей учасників XVI Міжнар. наук. конф. молодих науковців, м. Запоріжжя, 2008 : у 4 т. / Класичний приватний університет. - Запоріжжя : КПУ, 2008. - Т. 3. -С. 183-184.

15. Карнаух Л. П. Сім'я як соціальна інституція виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку / Л. П. Карнаух // Проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасного виміру : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. - Умань: ПП Жовтий, 2008. - С. 56-57.

16. Карнаух Л. П. Особливості виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі на різних вікових етапах дошкільного дитинства / Л. П. Карнаух // "Сучасне докілья: реалії та перспективи" : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. - К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. - С. 143-147.

17. Карнаух Л. П. Сучасні підходи до проблеми виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі як складової життєвої компетентності / Л. П. Карнаух // Зб. матеріалів наук.-практ. конф. "Проблеми гуманізації та демократизації дошкільної освіти" факультету дошкільної освіти УДПУ ім. П. Тичини. - Умань : ПП Жовтий, 2009. - С. 34-37.

АНОТАЦІЇ

Карнаух Л. П. Виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності: 13.00.08 - дошкільна педагогіка. - Інститут проблем виховання МІН України. - Київ, 2010.

У дисертації досліджувалась проблема виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі. Доведено актуальність та з'ясовано стан розробки визначеної проблеми у вітчизняній та зарубіжній науці, обґрунтовано та розкрито поняття "безпечна поведінка особистості в соціальному середовищі", визначено критерії, показники та охарактеризовано рівні безпечної поведінки дітей дошкільного віку в соціальному середовищі.

Теоретично обґрунтовано та апробовано експериментальну модель виховання безпечної поведінки дошкільників в соціальному середовищі; розроблено та апробовано педагогічні умови та поетапну методика, що забезпечили ефективність виховання безпечної поведінки вихованців дошкільних навчальних закладів у соціальному середовищі. Експериментально доведено, що обґрунтовані педагогічні умови та методика сприяють оптимізації процесу виховання безпечної поведінки дошкільників у соціальному середовищі.

Ключові слова: безпечна поведінка, соціальне середовище, діти дошкільного віку, виховання, педагогічні умови.

Карнаух Л. П., Воспитание безопасного поведения детей дошкольного возраста в социальной среде. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук По специальности: 13.00.08 - дошкольная педагогика. - Институт проблем воспитания АПН Украины. - Киев, 2010.

В диссертации исследуется проблема воспитания безопасного поведения детей дошкольного возраста в социальной среде. На основании проанализированных научных источников проблемы исследования обосновано и определено понятие "безопасное поведение личности в социальной среде". Раскрыта специфика воспитания безопасного поведения детей в социальной среде в дошкольном возрасте, которая обосновывается на учитывают возрастных (эмоциональность, подвижность, любознательность, непосредственность, доверчивость) и индивидуальных особенностей развития дошкольников.

Изучено состояние учебно-воспитательной работы по проблеме исследования в условиях дошкольного учебного заведения. Нами установлено, что в деятельности дошкольных учебных учреждений еще сохранились традиционные подходы, направленные на передачу детям готовых знаний об опасных ситуациях, которые не обеспечивают необходимого уровня безопасного поведения детей в социальной среде.

В диссертации выделены критерии (когнитивный, эмоционально-чувственный, мотивационно-ценностный, деятельно-поведенческий); определены показатели, на основании которых охарактеризованы уровни безопасного поведения детей дошкольного возраста в социальной среде (достаточный, удовлетворительный, низкий). Установлено, что преобладающая часть детей на констатирующем этапе эксперимента оказались на удовлетворительном и низком уровнях. В процессе исследования обоснованы и экспериментально проверены такие педагогические условия воспитания безопасного поведения детей дошкольного возраста в социальной среде: создание педагогами развивающей комфортной среды в дошкольном учебном учреждении; реализация конструктивного взаимодействия педагогов и родителей в процессе воспитания безопасного поведения в социальной среде; учет возрастных и индивидуальных особенностей развития детей; внедрение поэтапной методики воспитания безопасного поведения дошкольников в социальной среде, что обеспечит совокупность формирования всех её составляющих; организация субъект-субъектных отношений в системе "взрослый - ребенок".

На формирующем этапе эксперимента была разработана экспериментальная модель воспитания безопасного поведения дошкольников в социальной среде, включающая: необходимые педагогические условия, принципы учебно-

воспитательного процесса, критерии и показатели, этапы воспитания безопасного поведения в социальной среде, формы и методы воспитательной работы.

Была разработана и экспериментально проверена методика воспитания безопасного поведения дошкольников в социальной среде, которая реализовалась на протяжении четырёх этапов. На когнитивном этапе использовались такие методы воспитания, как: анализ художественной литературы, дидактические игры, логические задания, аналитические упражнения и формы работы: беседы-игры, занятия. На эмоционально-чувственном этапе использовались такие методы, как: психологические этюды, пантомимические загадки, игры-имитации, интерактивные методы, создание ситуаций моральных переживаний и формы работы: интегрированные занятия, индивидуальная работа, игровая деятельность. Мотивационно-ценностный этап сосредотачивался на использовании таких методов, как: упражнения на развитие умения слушать других, создание карт-схем, моделирование, полилог и форм работы: психолого-педагогические тренинги, брейн-ринги. На деятельно-поведенческом этапе использовались такие методы: сюжетно-ролевая игра, метод проекта, разыгрывание конфликтных ситуаций, элементы методики "Репетиция поведения", создание воспитательной ситуации и формы работы: развлечения, праздники, дни и недели безопасности. В авторской программе "Я в безопасном мире" представлен комплекс форм и методов воспитательной работы с детьми для всех возрастных групп.

Результаты экспериментальной работы подтвердили эффективность предложенных педагогических условий и методики воспитания безопасного поведения детей дошкольного возраста в социальной среде. Реализация разработанной модели способствовала позитивной динамике количественных и качественных показателей уровней безопасного поведения дошкольников в социальной среде. Количество детей с достаточным уровнем безопасного поведения в социальной среде увеличилось в экспериментальной группе с 16,8 % до 33,1 %, с удовлетворительным - с 42,5 % до 54,4 %. Снизилось количество детей с низким уровнем безопасного поведения в социальной среде - с 40,7 % до 12,5 %.

Основные результаты исследования могут быть использованы в учебно-воспитательном процессе дошкольных учебных заведений; при чтении курса "Дошкольная педагогика", "Методика ознакомления детей дошкольного возраста с окружающим в дошкольных учебных учреждениях" и других дисциплин, изучающих личность в раннем онтогенезе.

Ключевые слова: безопасное поведение, социальная среда, дети дошкольного возраста, воспитание, педагогические условия.

Kamaukh L. P. Upbringing the safe behaviour of children at pre-school age in social environment. - Manuscript.

Dissertation for conferring a Degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.08 - Pre-school Pedagogics. - The Institute of Educational Problems of Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. - Kyiv, 2010.

The problem of upbringing the safe behaviour of children at pre-school age in social environment was studied in the dissertation. The state of elaboration of this problem in home and foreign researches was revealed and its actuality was proved; theoretical analysis of the notion "safe behaviour in social environment" was done; the components, indexes and levels of safe behaviour of children at preschool age in social environment were defined. The model and methods of safe behaviour upbringing of pre-school children in social environment were worked out and experimentally checked up; the pedagogical conditions that provided the upbringing of pupils' safe behaviour at pre-school institutions in social environment was defined. It was experimentally proved that well-grounded of pedagogical conditions stimulated the process of upbringing the safe behaviour of pupils at pre-school institutions in social environment

Key words: safe behaviour, social environment, children of pre-school age, upbringing, pedagogical conditions.

Підписано до друку 02.04.2010 р. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100. Зам. 19.

«Видавництво "Науковий світ"»®

Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.

м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.

200-87-13, 200-87-15, 8-050-525-88-77